

DĖL VIETOVARDŽIO *Labguvà* DARYBOS IR KILMĖS

Vardą *Labguvà* (*Labgavà*) priesagos *-uva* (*-ava*) vediniu laikė J. Otremskis¹, priesagos *-(j)ava* – P. Skardžius². G. Gerulio³ nuomone, vardas *Labguvà* dėl priebalsio *g* vargu gali būti iš pr. *labs* ir priesagos *-uv-*. K. Būga⁴ manė, kad vardas *Labguvà* yra sudurtinis, sudarytas iš *lab-* ir *-guv*, ir siejo jį su Kvėdarnos apylinkių dvaro vardu *Lab(i)guvà*. Pastarojo vardo etimologija, K. Būgos nuomone, esanti panaši į gr. *Εὔβοια* „gerus galvijus turinti (sala)“.

Laikant upės vardą *Labguvà* || *Labgavà* priesagos *-uva* || *-ava* vediniu, lieka neaišku, iš kur po *b* dar yra priebalsis *g*. Daugiau nei vietovardžių, nei asmenvardžių su šaknimi *labg-* (*lebg-* ar pan.) baltų vardyne nėra, tačiau yra daugybė su *lab-*, *lob-*⁵. Upės vardo *Labguvà* || *Labgavà* lyginimui su *lab-*, *lob-* trukdo priebalsis *g*. Matyti, dėl šio priebalsio K. Būga vardą *Labguvà* laikė ne priesagos vediniu, o sudurtiniu vietovardžiu. Tačiau K. Būgos nuomonė dabar keičia rimtų abejonių. Visų pirma tokios semantikos upių vardų, kaip nurodė K. Būga, baltų vardyne nėra ir, rodosi, jie iš viso sunkiai įmanomi. Be to, K. Būga niekur nepaminėjo vardo *Labguvà* gretimės lyties *Labgavà*, kuri žinoma gana seniai⁶. Abi jos užrašytos ir iš gyvosios kalbos. Upių vardų, kuriuose priesaga *-uva* yra greta *-ava*, lietuvių vardyne yra nemaža⁷. Tad kas yra tas priebalsis *g*? Ar jis iš tiesų genetiškai priklauso šiam be abejonės baltiškam vietovardžiui, ar kokiu nors būdu yra atsiradęs vėliau?

Kaip žinoma, iš upės vardo *Labguvà* || *Labgavà* yra kilęs miesto vardas *Labguvà* || *Labgavà*. Tad toliau, kalbant apie šio vietovardžio kilmę, nebus skiriamas upės vardas nuo miesto vardo.

¹ J. Otremski, La formation des noms de lieux en lithuanien, LP II (1950) 32.

² P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1941, 381.

³ G. Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922, 79 (toliau – AO).

⁴ K. Būga, Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, 168; III, Vilnius, 1961, 258 (toliau – K. Būga, RR).

⁵ Žr. UEV 85, 94; J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, I (2), Rīgā, 1956, 243; AO 79.

⁶ Formą *Labgavà* mini jau K. Milkus (Chr. G. Mielcke, Litauisch-deutsches und deutsch-litauisches Wörterbuch, I, Königsberg, 1800, 140).

⁷ Plg. *Latavà* || *Latuvà*, *Lankavà* || *Lankuvà*, *Vārdava* || *Vārduva*, *Bārtava* || *Bartuva* ir kt.

Vardas *Labgavà* (-avà) istoriniuose dokumentuose rašomas įvairiai: *Labegow* 1249 m., *Labigow*⁸; *Labegowe* 1326 m⁹; *Labegow*, *Labegowe* 1273 m. (*Scriptores rerum Prussicarum* I 134 – toliau SRP); *Labegow* (SRP I 490); *Labiow* 1274(?) m. (SRP I 490), 1393 m. (SRP II 672), 1393 m. (SRP II 673), 1395 m. (SRP II 675, 676), XIV a. galas (SRP II 680), 1394 (?) m. (SRP II 681), 1384 m. (SRP II 685), 1385 m. (SRP II 687, 695), 1352 m. (SRP IV 8); *Labiaw* 1353 m. (SRP II 519), 1275 m. (SRP III 575), 1454 m. (SRP III 664), 1467 m. (SRP V 194), 1512 m. (SRP V 325); *Labaw* 1613 m.¹⁰; *Labeaw* 1455 m. (SRP III 691); *Labau* XVI a. galas¹¹; *Labio* 1352 m. (SRP II 518), 1394 m. (SRP II 656), 1352 m. (SRP IV 7); *Labia* 1455 m. (SRP III 693); *Labie* 1431 m. (SRP IV 488). Mūsų laikais šis vardas, matyti, buvo tariamas dvejai: *Labgavà*¹² ir *Labgavà*¹³. Oficialus vokiškas miesto pavadinimas buvo *Labiaw*.

Kaip rodo pateikti užrašymai iš dokumentų, dažniau buvo vartojamos formos be priebalsio *g*. Į klausimą, kodėl vieni dokumentai vartojo lytis su *g*, kiti – be *g*, visiškai tiksliai dabar nelengva atsakyti. Tačiau galima įtarti, kad priebalsis *g* po *b* yra atsiradęs dėl to, kad XI-XIV amžiais, o kai kuriose vokiečių kalbos tarmėse ir vėliau, priebalsis *g* tam tikrose pozicijose buvo tariamas kaip *j*. Šis reiškinys ypač būdingas buvo vokiečių žemaičių dialektui¹⁴. Vėliau, formuojantis vokiečių literatūrinei kalbai, kai vietoje *j* vėl ėmė išsigalėti *g*, priebalsis *g* atsirasdavo net ten, kur jo niekada nebuvo¹⁵. Dėl *j* ir *g* tarimo supanašėjimo atsirado didelis šių dviejų priebalsių rašymo įvairumas: vietoje *g* dažnai parašydavo *j*, vietoje *j* – *g*. Tai labai gerai atsispindi prūsiškų vietovardžių užrašymuose: *Auctigirgen* – plg. pr. *aukta-* „aukštas“, liet. *girià* (G. Gerullis, AO 13); *Gausigeyn* ir *Gawsyen*, *Gausen* (ten pat 37); *Geidowe*, *Gedaw* ir *Jeydow*, *Jedow* – plg. lie. *Geidūčiai* (ten pat 39); *Kalgyn* ir *Calyen* – plg. pr. *kalis* „šamas“ arba *Cale* avd. (ten pat 54); *Cugen* ir *Cujen* – plg. la. *Kujà* up. (ten pat 75); *Kortmedigen* ir *Curtmedian* – plg. pr. *korto* „hayn“ („der gehegte und gefriedete

⁸ AO 79.

⁹ K. Būga, RR I 168.

¹⁰ 1613 m. Amsterdame išleistas Lietuvos žemėlapis.

¹¹ J. Bretkūnas, *Biblia*, VI kn., 132.

¹² J. Gerullis, *Chr. Stang'as*, *Lietuvių žvejų tarmė prūsuose*, Kaunas, 1933, 99 (toliau – LŽTP).

¹³ Užrašyta 1961 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dialektologinės-toponiminės ekspedicijos iš Rusnės apylinkių vietinių gyventojų. Ekspedicijos medžiaga yra instituto Dialektologijos ir kalbos istorijos sektoriuje.

¹⁴ Žr. W. Ziesemer, *Die ostpreußischen Mundarten*, Breslau, 1924, 126; В. М. Жирмунский, *Немецкая диалектология*, Москва – Ленинград, 1956, 569; Н. И. Филичёва, *История немецкого языка*, Москва, 1959, 169.

¹⁵ В. М. Жирмунский, *Немецкая диалектология*, 569; 290–293; В. М. Жирмунский, *История немецкого языка*, Москва, 1948, 70.

Wald“)¹⁶, *median* „miškas“ (ten pat 77); *Mildio*, *Mildie* ir *Mildige* up. – plg. lie. *mēldas*, la. *meldi* (ten pat 98) ir daugybė kitų¹⁷. Kaip jau buvo minėta, *g* ir *j* tarimas bei rašymas ypač įvairavo vokiečių žemaičių dialekte. Įsigalint vokiečių literatūrinei kalbai, *g* ir *j* tarimas bei rašymas buvo norminamas, tačiau šių dviejų priebalsių tarimo nesutapimų su literatūrinėmis normomis dar ir šiandien pasitaiko. Bendrinių žodžių šios rūšies dialektizmai, hipernormalizmai ir pan. paprastai nesunkiai randami. Visai kitaip yra su vietovardžiais, kurių reikšmė dažnai būna nebeaiški ir kalbančiajam nebesvarbi. Todėl priebalsių *g* ir *j* tarimo bei rašymo vietovardžiuose, ypač nevokiškuose, literatūrinės kalbos įsigalėjimas smarkiau negalėjo paliesti (turimi galvoje buv. Rytprūsiai).

Svarbu žinoti, kiek senesnių laikų priebalsių *g* ir *j* kaitaliojimąsi vietovardžiuose atspindi jų dabartinės formos. Tai gali parodyti kai kurių prūsų vietovardžių šių dienų vokiškosios lytys, pavyzdžiui: a) pr. *Clawoge* ež. (plg. lie. *klėvas*) – oficiali vokiška forma buvo *Clawuy* – *See* (G. Gerullis, AO 65); pr. *Dugen* (plg. lie. *dujā*, *Duj-aitis* adv.) – oficiali forma *Doyen* (ten pat 32). Šios vokiškos formos neturi priebalsio *g*, kuris prūsų vietovardžiuose greičiausiai yra vietoje *j*. b) pr. *Calyen* ir *Kalgyn* (plg. pr. *kalis* „šamas“ arba *Cale* adv.) – oficiali forma *Kalgen* (ten pat 54); pr. *Noriow* ir *Norgow* (plg. lie. *Nor-iškiai* k.) – oficiali forma *Norgau* (ten pat 109). Formos *Kalgen* ir *Norgau* rodytų, kad šių dienų vokiečių kalboje galėjo įsigalėti prūsiškų vietovardžių lytys su *g*, nors tas *g* yra vietoje *j*. Vadinasi, prūsiškų vietovardžių, kuriuose priebalsis *g* kaitaliojasi su *j*, senuosius užrašymus (kartais, gal būt, ir tarimą) šių dienų vokiškos formos atspindi nenuosekliai.

Daugelyje tų dokumentų, kuriuose randame vardą *Labguvā*, yra užrašyta ir nemaža kitų vietovardžių su *-uv-* || *-av-*, pavyzdžiui: *Weigow* – dabar *Vāiguva* (SRP II 676), *Mittow* – dabar *Mituva* up. (ten pat), *Waldow* – dabar *Waldau*, plg. lie. *Valduva* mš. (ten pat), *Kernow* – plg. lie. *Kernavė* mstl. (ten pat 695), *Warlow* (ten pat), *Girmow* (ten pat 696), *Wredaw* – dabar *Vereduvā* (ten pat 698), *Gerdaw* (SRP III 693), *Ylow* (SRP V 194), *Welaw* – dabar *Vėluva* (ten pat) ir kt. Tačiau nepasitaikė, kad bent viename jų būtų *g* po kamieno priebalsio prieš priesagą. Šiuose ir kituose panašiuose vietovardžiuose su *-uv-* || *-av-* vokiečių kalbos įtakoje *g* neatsirado greičiausiai todėl, kad čia priesaga yra po kieto priebalsio. Kietą priebalsį čia buvus rodo ir jų šių dienų vokiškos formos (Rytprūsių vietovardžių): *Waldau*, *Eylau*, *Wehlau*, plg. *Selaw*, *Sarkau* ir kt. Varde *Labgavā* (*Labguvā*) greičiausiai buvo ne priesaga *-ava* (*-uva*), o **-javā* (**-juvā*). Tai patvirtina ir dabartinė vokiška lytis *Labiau*. Vadinasi, *Labguvos* sena

¹⁶ R. Trautmann, Die altpreussischen Sprachdenkmäler, Göttingen, 1910, 361.

¹⁷ Dar žr. J. Endzelīns, Prūšu tekstu grafika, FBR XV (1935) 90, 97.

baltiška forma turėjo būti **Labjavā* (**Labjuvā*) > **Labiava* (**Labiuva*)¹⁸. Vietoje *j* formoje **Labjavā* vokiečių kalbos įtakoje galėjo atsirasti *g*¹⁹. Vokiečių žemaičių dialekte ilgai įvairuojant *g* ir *j* tarimui, *g* vietos gyventojų galėjo būti tariamas kaip *g*, nes šiame dialekte gana dažnai *g* vietoje *j* tariamas net tada, kai tas *j* nėra iš *g* (pvz., *vilge* „vigilia“, *dergen* „dörren“, *gene* „jener“, *gār* „Jahr“, *Gosef* „Joseph“)²⁰. Galima spėti, kad šių dienų Rusnės apylinkių vietinių gyventojų ir prūsų žvejų tarimas (atitinkamai) *Labgavà* ir *Labguvà* greičiausiai ir išliko iš tų laikų, kai vietoje *j* buvo tariamas *g*. Kad taip galėjo atsitikti, rodo ir tas faktas, jog, pavyzdžiui, upės vardas *Dānija* šiuo metu daugelio yra tariamas ir rašomas *Dangė* (išskyrus kelių kaimų vietinius gyventojus abipus upės Dānija²¹), upės ir kaimo vardą *Mīnija* kai kurie vietos žmonės, o neretai ir spauda dėl suvokietintos formos įtakos klaidingai taria ar rašo *Mingė*. Galima spėti, kad panašios darybos kaip *Labgavà* (*Labguvà*), yra ir šių dienų *Norgau*. Šio vardo senesni užrašymai yra su ir be *g*: *Noriow*²² 1310 m. (G. Gerullis, AO 109) ir *Norgow* 1384 m. (ten pat). Priesagos *-ij-* šiame varde greičiausiai nebuvo, kaip mano J. Gerulis (AO 109), o vokiečių kalboje įsigalėjo lytis su *g*. Priebalsis *g* čia, gal būt, yra vietoje balt. *j* priesagoje **-javā* (**-juvā*).

Be **Labiavos* (vokiškai *Labiau*) žinomas dar vienas buv. Rytprūsių vietovardis su priesaga *-iavà*. Lietuviškai jis vadinamas *Tepliavà* (G. Gerullis, AO 181) ir *Tepliuvà*²³, vokiškai – *Tapiau*. Jis taip pat gana dažnai sutinkamas istoriniuose dokumentuose, neretai, tuose pačiuose, kaip *Labguvà* (plg. *Tapiow* SRP

¹⁸ Dėl priesagos *-iava*, *-iuva* plg. *Bleñdž-iava* up., *Gar-iavà* up., *Kern-iavà* up., *Maž-iuva* up., *Plāč-iuva* up., *Valč-iuvà* up.

¹⁹ Dokumentų užrašymuose, kuriuose vietoje spėjamo *j* rašoma *g*, po priebalsio *b* prieš *g* dar yra *e*, *i*: *Labigow*, *Labegow*. Ar tas *e* arba *i* nesako, kad šis vardas yra sudurtinis, o *e* arba *i* rodo jame buvus jungiamąjį balsį? Kaip matyti iš prūsų vietovardžių lyčių, su *g* atsiradimu vietoje *j* prieš *g* dar gali atsirasti ir *i* arba *e*, pavyzdžiui: *Gawsyēn*, *Gausen* ir *Gausigeyn* (AO 37); *Clausieyn*, *Clausgeyn* ir *Clausigeyn* (ten pat 65); *Tbirieyten*, *Twirgeyten* ir *Twirigeiten* – dabar *Twergaiten* (ten pat 189), *Mynien*, *Mingen* ir *Meynegen* (ten pat 99) ir kt. Kartais ir vokiečių kalbos tarmėse prieš vokalizuoatą priebalsį, kilusį iš *g*, atsiranda dar balsis *i*, plg. *sorijə* „sorgen“, *folijə* „folgen“ (B. M. Жирмунский, Немецкая диалектология, 290). Tad prieš *g* esantis *i*, *e* lytyse *Labigow*, *Labegow* nerodo, kad šis vardas būtinai laikytinas sudurtiniu.

²⁰ Plačiau apie tai žr. Chr. Sarauw, Vergleichende Lautlehre der Niederdeutschen Mundarten im Stammlande, Historisk – filologiske Meddelelser, V, Niederdeutsche Forschungen, I, København, 1921, 347 – 350; A. Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik, Halle a. S., 1914, 178 – 186; B. M. Жирмунский, Немецкая диалектология, 569.

²¹ Žr. A. Vanagas, Dėl upės vardo Danė (Danija, Dangė), Lietuvių kalbotyros klausimai, III, 317 tt.

²² Įsidėmėtina, kad šio vietovardžio lyties be *g* (lygiai, kaip upės vardo *Labguvà* – *Labiw* ir kt.) priebalsis prieš priesagą yra minkštas.

²³ LZTP 104. Iš kur varde *Tepliavà*, *-iuvà* yra priebalsis *l* po *p*, dabar sunku paaiškinti. Galima tik spėti, kad, gal būt, junginys *pl* čia yra iš *pj*, plg. lie. *biaurùs* (t. *bjaurùs*), la. *błaur̃s*.

I 91 ir *Labegowe* ten pat 134; *Tapiow* ir *Labiow* SRP II 681, 685; *Tappiow* ir *Labiow* ten pat 695 ir kt.), tačiau nepasitaikė, kad jis bent kartą būtų parašytas su *g* po *p*. Varde *Tapiau* (lie. *Tepliavà*) *g* neatsirado, gal būt, todėl, kad žodžio šaknyje priebalsių junginys *pg* vokiečių (kaip ir kitų indoeuropiečių) kalbai iš viso neįmanomas.

K. Būga (RR I 168; III 258), kalbėdamas apie *Labguvą*, mini Kvėdarnos apylinkių dvaro vardą *Labgavà*. Šį vardą jis paėmęs iš K. Jauniaus (žr. K. Būga, RR III 258) ir iš Vaižganto²⁴. 1854 m. Kvėdarnos parapijos vietovardžių sąrašė²⁵ taip pat minimas šis gyvenamosios vietos vardas (jis lenkiškai rašomas *Labgowa*). Mūsų laikais iš gyvosios kalbos šis vardas nėra užrašytas. Matyti, minimasis dvaras išnyko jau senokai, o jo vardas buvo užmirštas. Dėl vietovardžių sąrašų iš XVI, XVII, XVIII a. trūkumo, tuo tarpu nepavyko susekti, kada Kvėdarnos apylinkių vietovardis *Labguvà* užrašytas pirmą kartą. J. Spruogis²⁶ vardo *Labguvà* nemini. Kituose spausdintuose bei rankraštiniuose sąrašuose šio vardo nerasta. Kas yra tas vietovardis *Labguvà*? Kad tai būtų natūraliai pasikartojantis vietos vardas, sunku patikėti, nes buv. Rytprūsių *Labguvà* || *Labgavà*, kaip minėta, yra kilęs iš upės vardo. Galima spėti, kad Kvėdarnos apylinkių dvaras, vardu *Labguvà* buvo pavadintas pagal buv. Rytprūsių miesto vardą *Labguvà*. Tokių atvejų, kai dvaras (ar šiaip gyvenamoji vieta) pavadinamas žinomesniu kitos vietos vardu, lietuvių vardyne yra ir daugiau (pvz., *Ragaiinė* vs. Skp., *Vilnius* k. Skp., *Karaliáučius* dv. Lž., ir t.t.).

Tad upės ir miesto vardo *Labgavà* || *Labguvà* baltiška forma greičiausiai turėtų būti **Labjavā* || **Labjuvā* > **Labiava* || **Labiuva*. Šaknis *lab-* sietina su kitų baltiškų hidronimų šaknimi *lab-*, plg. *Labà* up., *Labāžė* up., *Labāžis* ež., *Labē* ež. ir, gal būt, su bendriniu žodžiu *lóbas* „dauba, raguva, slėnys“. Dėl *lab-*, *lob-* plg. *Lab-ēlis* ež. ir *Lob-ēlis* pv., *statūs* ir *stóti*.

ZUR BILDUNG UND URSPRUNG DES FLUß- UND STADTNAMENS

Labguvà

(Zusammenfassung)

In diesem Aufsatz will man nachweisen, daß der Fluß- und Stadtname Ostpreussens *Labgavà* || *Labguvà* nicht zweistämmig ist, sondern mit dem Suffix *-iava* || *-iuva* < balt. **-javā* || **-juvā* gebildet wird. Der Wortstamm *labg-* hängt mit dem baltischen Fluß- und Seennamen *Labà*, *Labē* u. a. und mit dem Gattungsnamen *lóbas* „enges Tal, Schlucht“ zusammen. Der Konsonant *g* in dem Wortstamm *labg-* ist sekundär, unter dem Einfluss des Mittelniederdeutschen entstanden.

²⁴ Vaiszgantas, Sanraszas geografiskuju Lietuvos vardu, – Dirva-Žinynas, I, Nr. X (1904) 59.

²⁵ Rankraštis saugomas Lietuvių kalbos ir literatūros institute.

²⁶ И. Я. Спрогис, Географический словарь древней жомойтской земли XVI столетия, Вильна, 1888.